

LA HISENDA MUNICIPAL DE LA CIUTAT DE BARCELONA AL SEGLE XVI: EL MIRATGE DEL REDREÇ

Jaume Dantí i Riu
Universitat de Barcelona

J. M. Font i Rius confirmava les paraules de J. Vicens Vives, autor segons el qual el veritable camp d'acció del Consell de Cent de Barcelona era la determinació i la reglamentació de les imposicions i, en general, l'administració financera¹. Certament, l'anàlisi de la hisenda municipal obliga a endinsar-se en la trama d'aquella institució, ja que les finances eren l'explicació d'una bona part de la seva actuació. En aquest cas, el protagonisme polític i econòmic que Barcelona tenia dins del Principat, i les repercussions que se'n derivaven, fa encara més significatiu el seu estudi.

A part de la descripció, important però no sistemàtica, que va fer F. Carreras Candi i de les referències mai prou apreciades de J. Carrera Pujal, no disposem encara de cap treball exahustiu sobre la hisenda de la ciutat cap i casal, per a l'època Moderna². Per això, ens plantegem una primera aproximació al tema en el segle XVI, a partir dels diversos intents de redreç d'aquella hisenda, car hi apareixien els principals problemes i els recursos reiterats que es mantindrien en el segle XVII i bona part del XVIII.

Per altra banda, el mateix J. Vicens relacionava els inicis de represa econòmica catalana de finals del segle XV amb el "redreç" municipal barceloní de 1493 i, especialment, el de 1498³. La recuperació fou minsa, tal com afirma Vilar, i el redreç de la hisenda de la ciutat que es posà en pràctica a partir de 1491 s'estroncava en el primer decenni del nou segle⁴.

1. J. M. FONT i RIUS, "La administración financiera en los municipios catalanes medievales", a *Historia de la Hacienda Española (épocas antigua i medieval)*, Madrid 1982, pàgs.11-30.

2. F. CARRERAS CANDI, *Geografía General de Catalunya. La Ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1916. J. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, 1946-1947.

Per als precedents medievals, vegeu: J. BROUSSOLLE, "Les impositions municipales de Barcelone de 1328 a 1462", a *Estudios de Historia Moderna*, Barcelona, 1955, pàgs. 3-164. Y. ROUSTIT, "La consolidation de la Dette Publique à Barcelone au milieu de XIVE siècle", a *Estudios de Historia Moderna*, Barcelona, 1954, pàgs. 13-156. Ph. WOLFF, "Finances et vie urbaine: Barcelone et Toulouse au debut de XVe siècle" a *Homenaje a J. Vicens Vives*, Barcelona, 1965, 1, pàgs. 691-704.

Per a l'època Moderna, hom compta només amb l'estudi d'algun component: P. MOLAS i RIBALTA, "Els arrendaments públics a la Barcelona del set-cents", a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, VI, 1971, pàgs. 89-111. I. FERNÁNDEZ TERRICABRAS, "Una aproximació a l'estudi de la hisenda local: els impostos del vi a Barcelona (1500-1525)" a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 11, 1991, pàgs. 53-66.

3. J. VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, 3 vols. Barcelona, 1936. Aquells eren, però, redreços sobretot de caràcter polític.

4. P. VILAR, "El declive catalán de la baja Edad Media", a *Crecimiento y desarrollo*, Barcelona, 1976 (3), pàgs. 253-331.

Les diferents conjuntures econòmiques inflüen sobre la situació financera, tant per les fonts d'ingressos com per les possibles despeses extraordinàries; però el fet que s'hagués de recórrer a noves mesures de redreç de forma sovintejada, tal com succeí en el segle XVI a partir de 1545, mostra fins a quin punt intervenien, també, altres causes que impedièien l'auténtica recuperació d'aquella hisenda local.

Els redreços generals endegats pel Consell de Cent durant el segle XVI foren els de 1545, 1553, 1588-1590, 1593 i 1598. A més a més, també es plantejaren redreços particulars d'alguna imposició, com els del dret del vi de 1527 i 1574 i els del pes de la farina de 1547 i 1579⁵, o d'algunes institucions que intervenien en aquella hisenda, com l'aplicat a la Taula de Canvi el 1527⁶. La informació que es despren de cadascun dels projectes esmentats permet d'aproximar-se als principals problemes, sovint endèmics, d'aquella hisenda, a les causes repetitives que els provocaven i a la probable implicació de la classe dirigent en la consolidació de l'endeutament⁷.

Insuficiència dels ingressos i deute creixent

Quan, el 1491, s'iniciava el pla de redreç establert pel conseller Jaume Destorrent, amb el suport de Ferran II, l'objectiu fonamental consistia a eixugar el deute acumulat, agreujat amb la guerra civil passada, a partir de la disminució de la despesa corrent, l'augment del nombre d'impòsits, del rebaix dels interessos dels censals i de la pressió sobre els eclesiàstics per tal de fer-los contribuir⁸. El pla va tenir els seus resultats quan al 1498 hi havia ja superàvit i fins a 1510 foren assolits l'equilibri de la hisenda i la desaparició del deute⁹.

A partir del primer decenni del segle XVI es tornava, però, a la creació de censals. Per altra banda, el recurs a l'endeutament havia esdevingut el mitjà corrent per resoldre les despeses extraordinàries o les penúries i així ja des del segle XIV –com afirma Y. Roustit–, fou una de les causes del desenvolupament de l'estructura administrativa, cada cop més complexa, del Consell¹⁰. En el redreç de 1545 ja es devien fins a set anys de pensions que afectaven els acreedors habituals, esglésies, monestirs o hospitals, però també "...pobres y miserables persones" que, per resoldre les seves necessitats, havien hagut de vendre pensions i preus de censals amb fortes pèrdues¹¹.

Els censals es carregaven sovint sobre alguna de les impositcions, hipotecant-ne una part o la totalitat del seu rendiment. D'aquesta manera, en el redreç de 1553 es constatava el fracàs de l'anterior, puix que havia augmentat el càrrec de pensions sobre el dret de la llenya i el de la fleca, i el valor dels censals acumulats en el compte extraordinari passava de 500.000 lliures¹².

Tot i que la situació de la hisenda millorà durant la segona meitat del segle en funció del creixement econòmic, en el redreç de 1593 es recorria a la Taula de Canvi per tal que

5. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions II-, (abril:1527, redreç dret del vi). Ídem, *Diversorum* XV-1, fol. 46 (1574). Ídem, *Ordinacions* IV-16, fol. 165 (23-XI-1547, redreç de la casa del pes de la farina). Ídem, *Ordinacions* IV-20, fol. 132 (14-VI-1579, ordinacions per "bon redreç" de la casa del pes de la farina).

6. AHCB. Consell de Cent. *Ordinacions*, IV-14, fol. 174, (29-X-1527, redreç de la Taula de canvi).

7. Aquesta fóra una tendència ja coneguda en altres indrets, vegeu D. BERNABÉ GIL, *Hacienda y mercado urbano en la Oribeula foral Moderna*, Alacant, 1989; R. FERRERO MICÓ, *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, 1987.

8. J. VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1936, vol.II, pàgs. 120-123.

9. E. CARRERAS CANDI, *Geografía General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1916. També J. VICENS VIVES, *Ibidem*, pàgs.341-349.

10. Y. ROUSTIT, *Ibidem*, pàg.124.

11. AHCB. Consell de cent. *Deliberacions* II-58, (14-IV-1545).

12. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1, fol. 5 (24-VII-1553).

fes un préstec a la Ciutat, per resoldre els endarreriments dels diferents comptes, tenint present que s'havia d'afegir als ja concedits el 1586 i el 1590 per fer algunes llucions¹³. La Taula actuava, doncs, al mateix temps de dipositària de diverses impositcions i de creditora en moments de dificultats, fent-se més complexa la trama dins de la mateixa administració. Amb l'entrada a la nova centúria, el canvi de conjuntura accentuà la crisi.

Les previsions que hom podia fer dels ingressos resultaven poques vegades reals i, en aquest sentit, també contribuïen a l'endeutament. Els ròssecs o impagats de les impositcions s'engruixien davant de qualsevol adversitat, especialment amb les penúries i brots de pesta, i es feien presents sobretot en el dret del cabeçatge: 8.000 lliures de deute en el 1553¹⁴. En el redreç de 1593 hom argumentava l'endarreriment que patien els comptes de la ciutat en les grans pèrdues, d'alguns anys, pertocant els forments i les farines i pel que devia el Rei¹⁵. L'administració de les subsistències era sovint deficitària, però hom considerava de més difícil solució, encara, els ròssecs reials; en aquest cas, les 9.000 ll. avançades amb impostos a Sicília i que s'havien de cobrar des de 1547, o el que anomenaven "deutes vells i difícils d'exigir", que el 1553 sumaven 22.000 ll¹⁶.

Els ròssecs en els drets feien disminuir els ingressos en general i, alhora, provocaven que algunes impositcions tinguessin rendiments insuficients per afrontar la càrrega censal consignada. El dret de fleca estava carregat el 1553 amb 6.109 ll. i 10 s. anuals de pensions i només n'ingressava 1.000 ll., a part de les 3.000 que rebia de subvenció des del redreç de 1545¹⁷. La conseqüència d'aquests desequilibris, si no es volia incórrer en un augment de l'endeutament, era el transvasament de cabals d'un altre dret, amb les distorsions corresponents.

Si una part del problema d'aquella hisenda era la limitació dels ingressos de les impositcions que, per altra banda, es resistien a incrementar, car el mateix Consell considerava que anava en detriment de la població i podien fer baixar la recaptació de la resta, l'altra part era la despesa excessiva¹⁸. Les despeses que més desequilibraven les finances municipals eren, sobretot, les extraordinàries: fonamentalment els avenços per l'adquisició periòdica de blat i de bestiar per la carnisseria, i tot el que es referia a la defensa de la ciutat.

El cost d'assegurar l'abastiment de la ciutat era un argument recurrent en tots els processos de redreç, però si bé és cert que el cost de portar el blat de Sicília o de Sardènia i la carn de França, d'Aragó o de Menorca no era compensat amb els preus que es venien aquells productes, no és menys evident que eren aquelles administracions les que tenien una gestió més fraudulenta, tal com es recull a les diverses reformes proposades, "... mala administració que ha portat que a la dita ciutat han provenguts grandíssims danys y irreparables pèrdues..."¹⁹.

13. AHCB. *Ibidem*, fol. 119, (30-VIII-1593)

14. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions IV-17 (29-VII-1553).

El cabeçatge era el dret que es pagava per cada cap de bestiar que entrava a la Ciutat o per lliura de carn tallada, que era la forma més habitual des de finals del segle XV.

15. Els deutes reials es referien als impostos pagats per la Ciutat per treure blat de Sicília que el monarca s'havia compromès a tornar i que es cobriren d'una part dels serveis de Corts des de 1547, com consta en el redreç de 1553. Cal recordar que, a més a més, la monarquia tenia altres ròssecs amb el Consell, com els anomenats censal del rei Alfons "el Magnànim" de 1429 i el del rei Joan II de 1460 que, malgrat la consignació de diferents drets reials, tenien grans endarreriments. El de Joan II fou lluit el 1599, però el del rei Alfons arribà al segle XVIII i amb un ròssec de 83.683 ll. l'any 1612.

AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1, fol. 120; XV-6, fol. 293; XV-7, fol. 1.

16. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1 (24-VII-1553).

17. AHCB. *Ibidem*.

18. AHCB. Consell de Cent. *Deliberacions*, II-58 (14-IV-1545). El Consell rebutja com a solució a l'endeutament la impositció d'un nou dret perquè hauria de ser massa "gran" i l'excés de drets podria provocar despoblament.

19. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1, fol. 29 (redreç de l'administració dels forments de 1553).

Sobre les compres de blat i de carn, vegeu J. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña*, vol. 1, pàgs. 509-559.

Pel que fa a les despeses de defensa, foren constants durant tot el segle XVI. La principal preocupació fou l'anomenada "muralla de mar" i, en concret, el baluard de llevant, motiu pel qual s'imposava ja l'any 1502 un dret específic sobre la farina destinat a les obres i a la construcció d'una galera²⁰. El Consell de Cent es refereix reiteradament a les obres de fortificació com una de les causes de l'estat de les finances del municipi en els redreços de 1545, 1553 i 1593, explicitant en el darrer les despeses de guerra. La inestabilitat a la Mediterrània, amb les accions dels turcs i la pirateria en general durant aquella centúria, la poca seguretat del port barceloní i la necessitat de construir un moll, iniciat el 1554 però no empès definitivament fins al 1590, generaven efectivament una càrrega important sobre la despesa ordinària²¹.

I, encara, una altra causa de l'excés de despesa era el cost dels salaris dels oficials de l'administració municipal. Tot i que es considerava ordinari i inevitable, quan es podia s'intentava rebaixar. El consell no esmentava el nombre d'oficials com a factor que comportés dificultats, segurament perquè deuriem semblar necessaris, però el volum dels salaris era, després de les pensions dels censals, una de les partides més importants i alhora fixa. L'administració de les imposicions era la que provocava una major inflació de persones dedicades, ja que cada dret tenia la pròpia organització. Serveixi d'exemple el dret de la Ciutat, o "Dret Nou", que tenia: 1 receptor, 4 credencers, 2 albaraners, 2 guardes, 1 bastaix, 1 oficial del manifest i arxiver de penyores; suposaven, entre tots, més de 1200 ll. a l'any²².

El frau i la mala gestió

Qualsevol dels redreços esmentats proposava mitjans per assolir l'equilibri entre els ingressos i les despeses i, així, acabar amb el deute. Si es rebaixaven els interessos dels censals, si s'augmentaven les taxes d'alguns drets o se n'imposaven de nous, si la conjuntura no era especialment adversa, si es limitaven les despeses extraordinàries, per què fracassava el redreç i calia fer-ne un de nou?

La resposta és àmplia i la poca claredat documental fa que alguns aspectes encara s'escapin. Tot i així, les propostes per evitar el frau, controlar la corrupció i fer una gestió més eficaç, que els mateixos projectes incloïen, feien palès un dels mals de fons i podien ser la clau de l'èxit o del fracàs de la resta de mesures de l'esmentat "redreç".

Evitar el pagament dels drets era una acció socialment generalitzada i qualsevol mena de control era poc; d'aquí, l'obligació de l'entrada dels diferents productes per uns portals de la ciutat determinats. Alhora, del domini que Barcelona tenia sobre un marc més ampli se'n deduï el privilegi de fer extensives algunes imposicions, la del vi i la de la carn, al "terme i territori" de la ciutat²³. No cal dir que hi havia diversos privilegis de franquesa i existia diferència en les taxes entre els ciutadans i els forans (eren forasters tots aquells que no tenien residència continuada amb la família dins la ciutat). Foren especialment conflictives les relacions amb els eclesiàstics que pretenien la total exempció, de fet des del mateix origen de les imposicions municipals²⁴. I, enfrontament es va mantenir fins en-

20. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions II-.

21. Sobre el port i el moll barceloní, J. CARRERA PUJAL, *Ibidem*, vol. II, pàgs. 333-361.

22. AHCB. Consell de Cent. Diversorum XV-1, (redreç de 1598). El "Dret de Ciutat" era el que acumulava des de 1588 els drets antics de pes del rei, merceria, graixa, cuiram i altres robes i mercaderies que entraven a la ciutat, al terme o al territori.

23. El terme i territori: abastava l'espai delimitat entre Montgat i Castelldefels, d'una banda, i de Montcada i Vallvidrera a Molins de Rei, de l'altra, amb un arc de 12 llegües dins del mar.

24. J. BROUSSOLLE, "Les imposicions municipales de Barcelone de 1328 à 1462", pàg. 14-15.

trat el segle XVIII, tot i algunes concòrdies –com la de 1604 per deu anys–, amb intervencions reials distintes: Ferran II a favor dels consellers i Felip III en contra²⁵.

La posició dels eclesiàstics, en concret amb el dret de la carn i del vi, es contemplava en el redreç de 1491, en el qual se'ls obligava a contribuir, i en el de 1553, a part de moltes altres ordinacions particulars. La preocupació del consell en el redreç de mitjan segle era justament d'evitar l'abús que feien de la franquesa, astès que se'ls permetia entrar vi i carn per al propi ús i introduïen més producte del necessari, o deixaven el seu nom a laics o permetien que els ciutadans comprassin carn a la seva carnisseria, cosa que es prohibí igual que l'adquisició de pa o farina. Per perseguir aquells fraus, es posava un oficial credencer del vi només per als eclesiàstics, el qual enregistraria les seves entrades i en donaria compte mensualment als consellers, treient la franquesa a qui cometés un excés²⁶. No hi ha constància del resultat d'aquestes mesures, però és evident que es tractava d'una via de frau potencial, justament amb algun dels drets més productius.

Sobre l'entrada i el comerç del vi foren imposades diverses taxes i eren augmentades en molts moments les ja existents; l'any 1553 foren doblades. Els diferents valors en funció de la qualitat, la procedència, la destinació (venda a la menuda o a l'engròs) i la residència de l'introduïdor propiciaven fraus, de tot ordre, per tal de no pagar o de fer-ho amb la taxa més baixa. Es tractava de fer constar que era de la collita encara que no ho fos, que era de consum propi o que era per vendre a l'engròs, i, en el cas que vingués per mar, evitar-ne el control de la quantitat i vendre'l a la platja. En el redreç de 1553 s'establia els portals pels quals havien d'entrar el vi de mar, el de terra i la verema; que fos denunciat sempre abans d'entrar; que no es poguessin obrir tavernes ni vendre vi a l'espai de mitja llegua al voltant de la ciutat; i una sèrie d'obligacions dels portalers, receptors i credencers²⁷. L'any 1554, un memorial de fraus de l'esmentat dret enregistrava 26 condemnats²⁸.

Els fraus, en aquell impòsit, es mantingueren i fou necessari un altre redreç particular l'any 1574. L'objectiu, en el cas del dret del vi, no era fàcil: hom pretenia al mateix temps assegurar el cobrament del dret, evitar el frau en el tipus de taxa i garantir els privilegis dels ciutadans. Les noves ordinacions cercaven un millor control sobre el vi de collita i de consum dels ciutadans, fins arribar a diferenciar el de les terres pròpies i el de les llogades o arrendades que si es venia havia de pagar la taxa forta. També es controlava més estrictament el vi de mar, ja que era el que tenia el dret més elevat²⁹. Les intencions dels consellers eren clares, però no s'amaga la dificultat del compliment, com d'entrada exposaven "... peraque ans de ordenar y assentar cosa alguna sen fes aquella madura discutio qual la calitat e importantia del dit dret ho requereix"³⁰.

L'existència d'un nombre elevat d'imposicions era, per si mateixa, una de les causes per la qual es generalitzava el frau. El redreç de 1588 s'argumentava, justament, per les ocultacions que cometien els qui entraven o treien robes i mercaderies que estaven sotmeses al pes del rei, la merceria, la graixa, el cuiram i altres drets³¹. Per evitar la dispersió es proposà concentrar tots aquells drets en un de sol, anomenat "Dret de ciutat", amb una administració unificada i l'obligació de pas d'aquelles mercaderies només per tres portals (Nou, Sant Antoni i de la Mar). L'aplicació del nou redreç fou poc reeixida i, per combatre els fraus continuats, es plantejà una "reformació" l'any 1590 i una nova ordinació el 1591, en la qual foren precisades més clarament les diferents taxes³².

25. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-VII (16-III-1604).

26. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1.

27. AHCB. Consell de Cent. *Ordinacions* IV-17 (4-VIII-1553).

28. AHCB. Consellers. *Imposicions* C VI-30.

29. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1 (1574).

30. *Idem*, fol.47

31. AHCB. Consell de Cent. *Ordinacions* IV-21 (1588).

32. AHCB. Consell de Cent. *Ordinacions* IV-22 (1590-1591).

Aquella hisenda tenia, doncs, un dels seus reptes en el frau fiscal, però no ho era menys el de la corrupció dels propis oficials i, especialment, els de l'administració del blat i la farina. Quan es tractava, com en el cas esmentat, de serveis en els quals la ciutat sovint hi havia d'invertir diners, la corrupció no només afectava el dret corresponent, sinó també la recuperació dels capitals esmerçats, sense oblidar els efectes sobre els particulars, per les alteracions de volums i de preus. Així, eren endèmics els fraus i abusos que cometien el moliners, flequers i traginers³³.

Després del redreç de 1545, se'n plantejà un de particular de la "casa del pes de la farina", el 1547, en el qual s'explicitava que, pels forts abusos que feien els moliners, se'ls prohibia comprar blat per propi ús i que ni ells ni els seus majordoms no poguessin entrar a la casa del pes de la farina³⁴. Per tal de donar seguretat als qui portaven a moldre el blat, els romaners o pesadors escriurién el pes dels sacs de farina i els fallers comprovarien la diferència amb l'albarà del mercader que venia el blat i hi afegirien el que calgués, informarien periòdicament el racional i denunciarien els moliners.

El tema fou tractat, altre cop, en el redreç de 1553, en el qual també s'impedia que els receptors, els credencers i els portalers del dret del vi poguessin tenir taverna i se'ls obligava a canviar de porta cada quatre mesos. S'afirmava que el frau que hi havia al "pastrim" (l'administració del pa) era a causa dels forners, que eren "barrines pastants" per la quantitat de farina que feien desaparèixer; per aquest motiu seria comprovat el pa fet i, si es detectava corrupció, serien expulsats. També es sospitava dels oficials del pes de la farina que accedien als quaderns dels moliners per tal de poder amagar l'apropiació de producte, pràctica que aleshores es prohibí³⁵.

Malgrat tot, el frau sobre els productes bàsics de subsistència continuava, tal com reflecteixen les ordinacions "per bon redreç de la casa del pes de la farina" de 1579, establertes per tal d'evitar "molts fraus y llevar molts abusos que cada dia fan..."³⁶. En aquest cas, el centre d'atenció eren els traginers o majordoms i la seva connivència amb els moliners, a part que alguns traginers eren arrendataris de molins o feien companyia amb moliners. El frau el feien descarregant sacs de blat sense pesar o tornant la farina als amb sense haver-ne registrat el pes. Les mesures que foren preses eren, sobretot, de major cura en el registre dels pesos del gra i de la farina, amb accés restringit a la casa del pes, i d'informació mensual a la vuitena de forments.

La corrupció es manifestava, amb més o menys intensitat, a tots els àmbits d'aquella organització fiscal; el 1598 es decidia que, el dret de ciutat, el rebessin els mateixos portalers, pels fraus que cometien els receptors dels drets antics. Tot plegat qüestionava l'efectivitat de la gestió del propi Consell, ja que el clavari i els consellers exercien, si més no segons les ordinacions, la inspecció sobre els oficials³⁷.

L'estructura complexa de la comptabilitat contribuïa a dificultar-ne el control, alhora que sovint era poc operativa. El redreç de 1491 establia que no podien ésser passades partides d'un compte a un altre i això portava a la incongruència que, mentre un tenia un dèficit important, un altre tenia superàvit i, així, podien resultar-ne mesures contradictòries. En el redreç de 1545 fou demandada l'absolució d'aquella ordinació i es reorganitzaren els components dels tres comptes —ordinari, extraordinari i de la fleca—, mentre que fou simplificat el d'algun dret³⁸. Per equilibrar les diferències entre comptes es realitzà el tras-

33. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions IV-17 (13-I-1532).

34. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions IV-16 (23-XI-1547).

35. AHCB. Consell de Cent. Diversorum XV-1 (1553).

36. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions IV-20 (14-VI-1579).

37. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions IV-23 (1598).

38. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions II-58 (14-IV-1545). Fins aleshores hi havia diversos comptes de drets extres de vi i verema: vi i verema spars, florí i mig florí, per fogatges i muralla, per ajut al dret de fleca, part del compte ordinari. Hom decidí d'unificar-los en un sol compte i dins de l'extraordinari.

pàs de quantitats entre ells, concretament de l'extraordinari i d'algun dret de l'ordinari al de la fleca, pels deutes que aquest tenia.

El fracàs d'aquell redreç, reconegut pel consell el 1553, va portar a suspendre definitivament les ordinacions de 1491 per fer altres traspassos d'ingressos i despeses del compte ordinari a l'extraordinari, mentre que era augmentat el dret de vi i verema, per pagar pensions i fer lluïcions de censals que estaven carregats sobre el dret de fleca que decidien treure. Paral·lelament, fou creat un nou compte, dit de "lluïcions", que es forniria del rebaix de les pensions, i una administració particular dels forments amb la pròpia comptabilitat³⁹.

Malgrat que la ciutat va veure refivar el comerç a les últimes dècades del segle, la pesta i la penúria de 1589-1592 contribuïen a que l'endarreriment general de tots els comptes tornés a ser present en el redreç de 1593 i calgués proposar una nova reorganització⁴⁰. La comptabilitat de cada imposició, les administracions paral·leles, els comptes generals, les transferències entre uns i altres, la consignació de censals als diferents drets, la vinculació amb la Taula de Canvi, els deutes de la ciutat i els deutes a la ciutat, tot plegat creava un ordit difícilment controlable i predisposat a la corrupció.

Connivència de la classe dirigent

La proposta d'arrendar els drets municipals en el redreç de 1491 ja pretenia, entre altres coses, evitar l'especulació dels consellers quan els recaptaven directament⁴¹. Durant el segle XVI foren el clavari i el racional, màxims responsables de les finances municipals, els qui eren titllats reiteradament de negligència en les seves funcions i tampoc se n'escapaven els membres de les comissions que el consell creava per fer el seguiment d'algunes administracions i reformes. Les ordinacions dels processos de Visita, que el 1578 havien ampliat els qui n'eren objecte, són ben explícites, a part dels consellers i el clavari: "Los demes oficiales de la present Ciutat per negligencia y descuyt dels clavaris de baix la jurisdicció dels quals estan subordinats cometien algunes culpes de les quals restaven impunits y que les persones elegides per a vuytenes, quatretes y altre nombre així per interessos com per altres respectes feyen coses indegudes y en notable perjudici del bon govern de la dita ciutat..."⁴².

La mala gestió del clavari i del racional es posava de manifest en el poc rigor a les anotacions, eren pagades algunes pensions de censal i salaris per duplicat, no es coneixien els balanços, no es tancaven els comptes i, per tant, no n'era possible la comprovació. Aquelles irregularitats s'intentaren de resoldre amb el redreç del racional de 1545, en el qual s'obligava a tenir al dia els diferents llibres i es pressionava el clavari a exigir els deutes, a risc de no cobrar el darrer semestre del seu sou⁴³. També en aquest sentit va fracassar el redreç, ja que en el de 1553 es feia constar l'incompliment del racional que es justificava per l'excés de feina. Perquè en endavant es pogués assegurar la comprovació dels comptes i el seguiment de la Taula, era creat el càrrec d'Ajudant del Racional⁴⁴.

39. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1 (24-VII-1553).

40. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1 (30-VIII-1593). Els tres comptes eren: el de forments; l'ordinari, en el qual s'ingressava el dret de vi i verema i es pagaven els sous de consellers i oficials, l'albarà de correu (despesa menuda) i altres despeses ordinàries; i l'extraordinari, que ingressava els drets de pes de farina, cabeçatge, peix, carbó, llenya, ordi i civada, baronia de Flix, barca de Sant Boi, baronia de Montcada, baronia de Montbui, pensions del censal del rei Alfons i altres, i es pagaven les despeses extres (construcció del moll, pesta, guerra, obres públiques, ambaixades i altres).

41. J. VICENS VIVES, *Ibidem*, vol. II, pàgs. 116-117.

42. AHCB. Consell de Cent. *Ordinacions* IV-22 (22-II-1595).

43. AHCB. Consell de Cent. *Ordinacions* IV-16 (11-X-1545).

44. AHCB. Consell de Cent. *Diversorum* XV-1 (1553).

La Taula de Canvi, institució mancada encara d'un estudi sistemàtic i aprofundit, malgrat ser fonamental per al Consell de Cent, "Considerant quant gran e principal joyell es la taula comuna e depositaria del cambi per la dita ciutat assegurada, la qual per lo gran credit y altres perfeccions de aquella, no solament en la present Ciutat e Principat de Catalunya, mes encara en los regnes, terres y provincies estranyes e longins es referida, reputada e nomenada..."⁴⁵, va haver de sotmetre's a dos redreços, car s'hi constata la mateixa descurança: no s'havien tancat els comptes de 1535 a 1550⁴⁵. La negligència dels que ocupaven aquells càrrecs incloïa també la de cedir la regència a un tinent, una prova més de la poca transparència dels auditors de la hisenda municipal.

Malgrat la possibilitat de recórrer als processos de visita, dels quals encara no hi ha cap estudi sistemàtic, no sembla que aquell procediment evités tot el seguit de desviacions esmentades ni per part de càrrecs tan importants com els clavaris o els racionals. La poca operativitat manifesta d'uns i altres pot posar en evidència la manca de voluntat real dels consellers per afrontar la crisi, pràcticament constant de la hisenda.

Només una certa connivència de la classe dirigent i la inèrcia d'una estructura perfilada ja en el segle XV poden explicar la impossibilitat de sanejament d'unes finances que ni amb conjuntures alcistes es desfeien del pes feixuc d'un endeutament consolidat. La insuficient rendibilitat de les impositcions i els ròssecs permanents en administracions com les de la carn o la farina es contraposen a la creació, en aquella centúria, d'autèntiques companyies per assolir-ne l'explotació.

Tot i l'existència de les trames de corrupció esmentades, l'anàlisi més quantitativa de l'evolució de la hisenda barcelonina durant el segle XVI permetria observar també certes millores, que es correspondrien als períodes de dinamització econòmica de la ciutat, especialment a la segona meitat del segle; l'any 1567, pel "bon estat del compte ordinari" i amb l'expectativa del cobrament d'un deute reial foren apujats els sous de tots els oficials⁴⁶. Però la fragilitat apareixia aviat, quan es feien presents contratemps, com les penúries o els brots epidèmics.

L'afirmació de J. Vicens de la "pèssima administració de la ciutat de Barcelona" abans del redreç de 1491, per l'enquistament de l'oligarquia i el nivell de frau, i pel fracàs de la recuperació econòmica fins aleshores, podria repetir-se un segle després⁴⁷. Però mentre Vicens emfasitzava l'èxit del redreç posterior, l'anàlisi del segle XVI confirma més aviat la prudència de P. Vilar quan escriu, pensant sobretot amb Barcelona, "els límits del redreçament català del segle XVI"⁴⁸. L'estudi dels diversos projectes elaborats pel Consell de Cent permeten concloure que una i altra circumstància feien del "redreç" d'aquelles finances un miratge.

45. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions IV-14 (1527). Els redreços foren els dels anys 1527 i 1553.

Sobre la Taula de Canvi, A. PAYSON USHER, "Deposit Banking in Barcelona 1300-1700", a *Journal of Economic and Business History*, IV, 1931, Traduït a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, Barcelona, 1970, pàgs. 157-181.

46. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions II-76 (3-X-1567).

47. J. VICENS VIVES, *Ibidem*, pàg. 97.

48. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, 1964, vol. II, pàg. 267.